

Dominik Szulc
(Lublin)

*Relikwie z kościoła pw. św. Stanisława Biskupa
w Modliborzycach z drugiej połowy XVIII wieku
i okoliczności ich zdeponowania*

Pierwotny kościół pw. św. Stanisława Biskupa w Modliborzycach¹, niebędący jeszcze parafialny i wzniesiony zapewne z drewna², miano zbudować w 1629 r., a więc dwa lata przed wydaniem przez Zygmunta III pierwszego przywileju lokacyjnego dla Modliborzyc³, lub w 1634 r.⁴. Dyplom fundacyjny tego kościoła z 1629 r. przechowywano rzekomo w bibliotece parafialnej w Modliborzycach jeszcze w 1781 r.⁵, zaś jego wystawcą miał być Stanisław Wieteski (Wioteski), herbu Rola, stolnik bełski, właściciel Modliborzyc i Bychawy⁶. Jest to jednak niemożliwe, skoro same Modliborzycy jeszcze wówczas nie istniały.

¹ Jak wynika z tekstu wizytacji kościoła z 1689 r., musiał on przejściowo nosić także wezwanie podwójne – św. Stanisława Biskupa i św. Marcina, Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie (dalej: AKMKr.), AV Cap. 66, „Visitatio externa archidiaconatus Zawichostensis A. D. 1689 in mense Novembre et Decembre Expedi, in qua iura ecclesiarum, proventus parochorum una cum descriptionibus ecclesiarum et aedificiorum, noviter et ante existentium, connotata demonstrentur. Decanatus: Urzędowiensis, Zawichostensis et Opatoviensis”, s. 13.

² Por. Biblioteka Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie (dalej: BPAN-PAUKr.), rkps 2375 (J. A. Wadowski, *Kościół w Lublinie i diecezji krakowskiej*, t. I), s. 329.

³ J. Łosowski, *Kancelarie miast szlacheckich województwa lubelskiego od XV do XVIII wieku*, Lublin 1997, s. 100.

⁴ U. Bzdyra (*Dzieje Modliborzyc. Kalendarium*, „Więści Gminne” 2008, nr 10, s. 23) podaje nawet lokalizację świątyni – rynek, która nie odpowiada obecnej lokalizacji kościoła. Niestety, nie przywołuje żadnej podstawy tego twierdzenia.

⁵ Archiwum Archidiecezjalne Lubelskie (dalej: AAL), Rep 60, A 105, „Akta Wizyty Generalnej w trzech Dekanatach Chodelskim, Urzędowskim y Kazimierskim z woli y rozkazu Jaśnie Oświeconego Imci X. Kajetana Ignacego Sołtyka Biskupa Krakowskiego Xiążęcia Siewierskiego przez X. Antoniego Franciszka Dunina Kozickiego Kolegiaty Pileckiej Dziekana od dnia 15 maja Roku Pańskiego 1781 poczęty, a w Roku 1782 dniach ostatnich miesiąca stycznia odprawioney y dokończoney spisane”, s. 564.

⁶ Zob. H. Gmiterek, *Dzieje miasta w XVII–XVIII wieku*, [w:] *Dzieje Bychawy*, red. R. Szczygieł, Bychawa–Lublin 1994, s. 56–57.

W 1632 r. rodzice i siostry Wieteskiego trzymali połowę pobliskiego Potoku Stany⁷, a on sam rok wcześniej był już właścicielem należących do parafii w Słupiach Wierchowisk⁸, zaś od króla uzyskał zgodę na lokację przestrzenną miasta na gruntach Słupi, wsi także należącej już do niego⁹. Podobno Wieteski początkowo nawet zamierzał ufundować w Modliborzycach klasztor Kanoników Regularnych¹⁰, ale z zamiaru tego ostatecznie wycofał się¹¹. Zdaniem ks. Leona Kuśmierczyka do budowy obecnego murowanego kościoła w Modliborzycach przystąpiono w 1643 r.¹². Być może związane było to z wydaniem w 1642 r. przez S. Wieteskiego dokumentu lokacyjnego dla miasta i zezwolenia na wyręb w lasach na potrzeby budowlane¹³. Lokacja i rozwój przestrzenny miasta spełniałyby więc rolę czynników sprawczych¹⁴. Znajdująca się w tym kościele jeszcze blisko 50 lat temu barokowa tablica kamienna z ok. połowy XVIII w. informować miała o jego wzniesieniu w 1661 r.¹⁵, co zapewne należy uznać za datę zakończenia budowy. Tymczasem ostatnie badania architektoniczne kościoła przeprowadzone przez Huberta Mąćika wskazują na starszą metrykę tego założenia niż z lat czterdziestych-sześćdziesiątych XVII w., co ponownie karze przemyśleć wspomnianą poprzednio możliwość fundacji świątyni już w 1629 r.¹⁶.

⁷ Archiwum Państwowe w Lublinie (dalej: APL), Księgi ziemskie urzędowskie, ks. 20, k. 85v i n.

⁸ *Ibid.*, k. 168v-170.

⁹ *Ibid.*, k. 145v; J. Łosowski, *op. cit.*, s. 100.

¹⁰ Klasztor taki istniał już wówczas w nieodległym Kraśniku.

¹¹ B. Chlebowski, *Modliborzycze*, [w:] *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich...*, t. VI, Warszawa 1885, red. F. Skulimierski, B. Chlebowski, J. Krzywicki i W. Walewski, s. 566.

¹² Ks. L. Kuśmierczyk, *Rozwój zaludnienia parafii Słupie-Modliborzycze*, „Janowskie Korzenie” 2008, nr 10, s. 24; por. ks. J. Bazylak, *Zarys historii parafii Modliborzycze* (cz. 1), „Janowskie Korzenie” 2006, nr 6, s. 23.

¹³ J. Łosowski, *op. cit.*, s. 100.

¹⁴ Por. P. Szafran, *Rozwój średniowiecznej sieci parafialnej w Lubelskiem*, Lublin 1958, s. 97-98. Wieteski mógł sam zabiegać u bp. krakowskiego Piotra Gembickiego o przeniesienie ośrodka parafialnego ze Słupiów do Modliborzyc, gdyż znacznie podnosiłoby to rangę jego miasta. Sam Wieteski mógł zresztą odziedziczyć po poprzednich właścicielach Słupiów prawo patronatu i prezenty do tamtejszego kościoła. Bolesław Kumor wśród przyczyn znoszenia samodzielności parafii w tym czasie wymienił także „dążność wielkiej własności [...] szlacheckiej do centralizacji zarządu gospodarczego”, co mogło mieć zastosowanie w przypadku Słupiów i Modliborzyc (B. Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej*, t. IV, Kraków 2002, s. 375). Wieteski był właścicielem Słupiów już przynajmniej w 1637 r., zob. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Zamoy-skich (dalej: AGAD, AZ), sygn. 749, s. 57.

¹⁵ *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. VIII, red. R. Brykowski i Z. Winiarz, z. 7, przyg. I. Galićka i E. Rowińska, Warszawa 1961, s. 11. Ks. Jan Ambroży Wadowski uważał, że budowę kościoła ukończono w 1664 r. (zob. BPAN-PAUKr., rkps 2375, s. 330).

¹⁶ H. Mąćik, *Kościół parafialny p.w. św. Stanisława Biskupa w Modliborzycach. Architektura i problematyka urbanistyczna lokalizacji świątyni*, [w:] *Modliborzycze. Studia z dziejów miasteczka*

Cyprian Walewski, ks. Marek Zahajkiewicz, Wit Szymanek, Urszula Bzdyra, ks. Józef Bazylak i ks. Józef Brzozowski uznali, iż w latach późniejszych nastąpiło przeniesienie parafii z pobliskich Słupi do Modliborzyc¹⁷, co datowali na 1664 r., opierając się na wizytacji z 1748 r.¹⁸. Pogląd ten należy jednak zweryfikować. Znacznie wcześniejsza wizytacja kościoła modliborzyckiego z 1682 r. wspomina bowiem powołanie proboszcza dla tej świątyni już 12 stycznia 1654 r.¹⁹. Po tym czasie prawdopodobnie obie parafie – Słupie i Modliborzycy, funkcjonowały w sąsiedztwie²⁰, a inkorporacja tej pierwszej do drugiej nastąpiła nie później niż w 1674 r.²¹. Funkcje plebanii, kaplicy i cmentarza dla nowej parafii, jakie pełniły obiekty w Słupiach, przenoszono do Modliborzyc sukcesywnie od ok. 1748 r. do końca XVIII w.²². Choć była to parafia miejska, zapewne ustępowała liczbą wiernych innym podobnym parafiom dekanatu urzędowskiego (Kraśnik, Urzędów, Goraj). Wydaje się także, iż nie odgrywała w niej znaczącej roli. Przynajmniej od 1737 r. z grona miejscowych proboszczów nie rekrutowali się żadni dziekani czy wicedziekani urzędowscy, a następnie zaklikowscy²³, również rzadko zwoływano do tamtejszego kościoła kongregacje dekanalne urzędowskie (przynajmniej

i gminy, red. D. Szulc, Lublin–Modliborzycy 2014, w przygotowaniu (tekst udostępniony do planowanej publikacji).

¹⁷ Por. BPAN-PAUKr., rkps 2375, s. 329.

¹⁸ *Ibid.*, rkps 757 (C. Walewski, *Opis historyczny diecezji krakowskiej z XIX w.*, bez daty powstania), b.p.; ks. M. Zahajkiewicz, *Diecezja lubelska. Informator historyczny i administracyjny*, Lublin 1985, s. 194; W. Szymanek, *Z dziejów powiatu janowskiego i kraśnickiego w latach 1474–1975*, Kraśnik 2003, s. 280; U. Bzdyra, *Historia parafii i kościoła w Modliborzycach*, „Wieści Gminne” 2006, nr 2, s. 18; ks. J. Bazylak, *Zarys historii parafii Modliborzycy...*, „Janowskie Korzenie” 2006, nr 6, s. 17, przyp. 12; ks. J. Brzozowski, *Kościół parafialny w Słupiu – ciąg dalszy*, „Wieści Gminne” 2008, nr 13, s. 30.

¹⁹ AKMKr., AV Cap. 12, „Acta visitationis decanatum Zawichostensis, Urzędowiensis et Opatovensis ad archidiaconatum Zawichostensem pertinentium in Anno Domini 1682 peractae”, s. 121; Archiwum Państwowe w Kielcach/Oddz. w Sandomierzu, sygn. 949/189, „Hipoteka w Janowie”, nr 4, b.p.

²⁰ Zob. *Rejestr poborowy województwa lubelskiego (powiat lubelski i urzędowski z r. 1626, ziemia lukowska z r. 1620)*, opr. J. Kolasa i K. Schuster, Warszawa 1957, s. 81, przyp. 286.

²¹ AGAD, Archiwum Skarbu Koronnego, Dział I, nr 162, „Rejestr pogłównego województwa lubelskiego 1674 r.”, k. 61; AKMKr. AV Cap. 66, „Visitatio externa archidiaconatus Zawichostensis A. D. 1689 in mense Novembre et Decembre Expedia, in qua iura ecclesiarum, proventus parochorum una cum descriptionibus ecclesiarum et aedificiorum, noviter et ante existentium, connotata demonastantur. Decanatus: Urzędowiensis, Zawichostensis et Opatoviensiss”, k. 16 (tu informacja z 1689 r. – *incorporandum puentum Eccl. Veteris in Slupia Dlotowa collaps ad Ecclam. Modliborzyensis*).

²² D. Szulc, *Zabudowania parafii św. Stanisława Biskupa w Modliborzycach w świetle wizytacji prepozyta Antoniego Franciszka Dunin-Kozickiego z 1781 r.*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” (dalej: ABMK), t. 94, 2010, s. 327–329.

²³ Dopiero w 1797 r. proboszcz ks. Andrzej Spytecki został kanonikiem kolegiaty św. Michała w Lublinie [S. Tylus, *Duszpasterze Modliborzyc w latach 1756–1836 (w świetle materiałów metrykalnych)*, „Roczniki Teologiczne”, t. 50, 2003, s. 199].

4 razy na ponad 63 odnotowane przypadki dla lat 1663–1781)²⁴. W 1790 r. parafia w Modliborzycach na zawsze oderwała się od diecezji krakowskiej. Włączono ją do diecezji chełmskiej, następnie kieleckiej, a od 1805 r. – lubelskiej²⁵.

Pierwsze informacje o zdeponowaniu w kościele w Modliborzycach relikwii świętych pochodzą z 7 czerwca 1668 r., gdy sufragan krakowski bp Mikołaj Oborski, podróżując z Goraja do Opola, konsekrował tę świątynię oraz otaczający ją cmentarz²⁶. Podejmowanie takich czynności było zwyczajnym elementem uroczystości poświęcania kościołów²⁷. Wówczas to w znajdującym się w kaplicy północnej kościoła ołtarzu św. Jana Chrzciciela umieścił relikwie św. Justyna²⁸, które 3 czerwca biskup zdeponował także w jednym z ołtarzy bocznych kościoła klasztornego dominikanów w położonym o 8 km od Modliborzyc Janowie, w sąsiedniej parafii bialskiej²⁹.

Dopiero jednak dla drugiej połowy XVIII w. notuję nie tyle większą liczbę zdeponowanych w Modliborzycach relikwii, ile raczej przyrost źródeł, takich jak księgi metrykalne, indeksy do ksiąg czynności pontyfikalnych biskupów³⁰ czy protokoły wizytacyjne parafii przygotowywane według formularza znacznie bardziej rozbudowanego aniżeli poprzednio³¹, które szerzej naświetlają okoliczności i wydarzenia towarzyszące złożeniu w kościele partykuł ciał świętych czy relikwii związanych z Męką Pańską.

Dla całego tego okresu zarejestrowałem trzy interesujące mnie przypadki. Tylko 29 lipca 1751 r. relikwie zdeponował w Modliborzycach osobiście ordynariusz krakowski bp Andrzej Stanisław Załuski. Na pewno uczestniczył w kongregacji dekanalnej urzędowskiej odbytej 10 sierpnia tego roku w kościele w pobliskim Targowisku, a więc niecałe 2 tygodnie po wizycie w Modliborzycach³². Nadto już 7 lipca (o ile skutek błędu pisarza nie chodzi o sierpień) erygował

²⁴ D. Szulc, *Chronologia kongregacji dekanalnych urzędowskich w XVII–XVIII w. w świetle rejestracji metrykalnej*, w przygotowaniu.

²⁵ Ks. M. Zahajkiewicz, *Dzieje Archidiecezji Lubelskiej (1805–2005)*, Lublin 2005, s. 35–36 i 39–41; por. J. Kumor-Mielnik, *Organizacja terytorialna diecezji chełmskiej i lubelskiej do 1805 r.*, ABMK, t. 94, 2011, s. 69–75.

²⁶ AAL, Rep 60, A 105, s. 556.

²⁷ Zob. m.in. A. Barciak, *Cynowa, piętnastowieczna ampulka ze Starej Wsi*, [w:] *E scientia et amicitia. Studia poświęcone Profesorowi Edwardowi Potkowskiemu w sześćdziesięciopięciolate urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej*, Warszawa–Pułtusk 1999, s. 33.

²⁸ AKMKr., L. ord. 4, księga czynności pontyfikalnych bpa M. Oborskiego, k. 505 v.

²⁹ *Ibid.*, k. 505.

³⁰ Za pomoc w przeprowadzeniu kwerendy w części z tych ksiąg (serii czynności sufraganów) dziękuję Panu Doktorowi Wiktorowi Szymborskiemu z Instytutu Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego.

³¹ Por. m.in. S. Litak, *Akta wizytacyjne parafii z XVI–XVIII wieku jako źródło historyczne*, „Zeszyty Naukowe KUL”, z. 5, 1962, nr 3 (19), s. 46; *Wstęp*, [w:] *Akta wizytacji generalnej diecezji inflanckiej i kurlandzkiej czyli piltyńskiej z 1761 r.*, Toruń 1998, wyd. S. Litak, s. XIV; *Vjyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio kauno dekanato vizitacija 1782 m.*, opr. i wyd. V. Jogėla, Vilnius 2001, s. IX i n.

³² Archiwum Parafialne w Targowisku, „Liber Copulatorum 1757–1787”, k. 38.

mansionarum circa ecclesias w Targowisku³³. Załuski już od początku 1751 r. wizytował wschodnią część swojej diecezji, odwiedzając m.in. Gościeradów w dekanacie urzędowskim³⁴. Nie wiemy natomiast, czy w wydarzeniach w Modliborzycach i Targowisku uczestniczył Kajetan Sołtyk, ówczesny koadiutor kijowski, który, wg C. Walewskiego, 15 sierpnia 1751 r. odwiedził kościół w nieodległym Batorzu³⁵, a 20 sierpnia tego roku na pewno konsekrował nowy drewniany kościół w Targowisku³⁶. Być może to podczas tej właśnie wizyty do miejscowego kościoła trafiły relikwie części drzewa z Krzyża Świętego, które w 1781 r. znajdowały się tam w pacyfikale wraz z relikwiami innych świętych³⁷. Przypomnijmy, że również Załuski zdeponował w 1751 r. w Modliborzycach relikwie Krzyża Świętego, które od czerwca 1750 r. znajdowały się już także w oddalonym o 8 km od Modliborzyc kościele klasztorным św. Jana Chrzyciela w Janowie, sprowadzone tam przez miejscowego dominikanina, niejakiego o. Seweryna³⁸. Nie wiemy, co prawda, czy do Modliborzyc trafiła drzazga czy np. gwóźdź, sądzić można jednak, że tak jak w pochodzącym jeszcze z początku XV w. przypadku lubelskiego kościoła św. Stanisława chodziło o mocniejsze związanie miejscowej ludności z kościołem, poprzez stworzenie nowego, nośnego społecznie kultu³⁹. Sprzyjała temu z pewnością osobista obecność ordynariusza w kościele, zapewne w towarzystwie większości jego urzędników, personelu kancelaryjnego i dworu⁴⁰, może także Sołtyka. Musiało to dodatkowo sprzyjać uczestnictwu w uroczystościach odpowiednio dużej rzeszy parafian i nie tylko⁴¹.

³³ AKMKr., „Acta Episcopalia”, ks. 91, s. 74.

³⁴ *Ibid.*, k. I–III.

³⁵ Biblioteka ksiąg Czarotoryskich w Krakowie (dalej: BCz.), rkps 757, s. 25. Trudno ustalić, jak ma się do tego przypuszczenia fakt, iż na stronie tytułowej metrykalnej księgi chrztów miejscowej parafii umieszczono, odmiennym duktem pisma i bez podpisu, adnotację datowaną 16 sierpnia 1751 r., że ostatni wpis do tej księgi został wniesiony jeszcze w maju tr., co wygląda jak wyraz kontroli prawidłowości prowadzonej rejestracji metrykalnej, znanej nam z kongregacji dekanalnych, na którą biskup także mógł sobie zapewne pozwolić (zob. Archiwum Parafialne w Batorzu, „Liber Baptizatorum 1734–1751”, karta tytułowa niepaginowana; por. *ibid.*, s. 74; „Liber naturom 1751–1781”, nr 1, s. 1).

³⁶ AAL, Rep 60, A 105, s. 476.

³⁷ *Ibid.*, s. 177.

³⁸ Muzeum klasztoru Dominikanów w Janowie Lubelskim, Księga Bractwa Różańcowego, brak sygnatury i paginacji.

³⁹ Zob. A. Sochacka, *Powody lokalizacji w Lublinie grunwaldzkiego wotum Władysława Jagiełły*, „Res Historica”, R. 31, 2011, s. 34.

⁴⁰ Por. A. Łosowska, *Kancelaria biskupa przemyskiego Jana z Targowisk (1486–1492)*, [w:] *Urzędy państwowe, organy samorządowe i kościelne oraz ich kancelarie na polsko-ruskim pograniczu kulturowym i etnicznym w okresie od XV do XIX w.*, red. H. Gmiterek i J. Łosowski, Kraków 2010, s. 445.

⁴¹ Podobne wydarzenie, jakie miało miejsce 18 października 1761 r. w Kraśniku, bp bakowski i oficjał generalny lubelski Stanisław Rajmund Jezierski nazwał „zebraniem różnego stanu i stanowisk” (*Dokument konsekracji kościoła szpitalnego św. Ducha w Kraśniku*, opr. S. Olczak, „Regionalista” 1995, nr 3, s. 43). Niestety nie zachowała się miejska księga rachunkowa z Modliborzyc z tego

Z kolei wizyta bp. bakowskiego (Mołdawia) i oficjała generalnego lubelskiego Stanisława Rajmunda Jezierskiego⁴² w Modliborzycach byłaby co najmniej jego piątą w dekanacie urzędowskim (poprzednie 1752, 1755, 1761 i 1762), o ile rzeczywiście wizyta ta odbyła się 25 listopada 1763, jak mówi o tym wizytacja z 1781 r.⁴³, a nie w 1762 r., skoro wiemy skądinąd, że Jezierski był 12 lub 20 listopada 1762 r. w pobliskim Kraśniku, gdzie także złożył relikwie wczesnochrześcijańskich męczenników⁴⁴. Dodatkowo 3 grudnia 1762 r. klasztor Dominikanów w Janowie wizytował prowincjał o. Brunon Bożatko⁴⁵, zaś Jezierski, jako dominikanin i były dwukrotny przeor lubelskiego klasztoru tego zgromadzenia⁴⁶, mógł chcieć spotkać się z Bożatką. Być może należał on do specjalnej komisji duchownych, skoro 8 grudnia 1762 r. Jezierski potwierdził w Janowie jej orzeczenie, które uznało za cudowny tamtejszy obraz Matki Bożej Łaskawej zwany różańcowym⁴⁷. Podróżując z Kraśnika do Janowa, Jezierski przejeżdżałby zapewne przez Modliborzycę. W tym przypadku popełniono zapewne błąd w protokole wizytacji z 1781 r. lub błędnie odczytano dokument czy zapiskę dołączoną do relikwii św. Gaudencjusza⁴⁸, poświadczającą ich autentyczność (tzw. *autentyk*). Obok tych w kościele znalazły się wówczas także relikwie innych świętych męczenników –

czasu (J. Łosowski, *Kancelarie miast szlacheckich województwa lubelskiego od XV do XVIII wieku*, Lublin 1997, s. 100), w której moglibyśmy, jak w przypadku wizytatora kościoła w pobliskim Kraśniku z 1781 r., oczekiwać informacji, czy biskup Załuski i jego otoczenie nocowali w mieście na jego koszt (por. Archiwum Państwowe w Lublinie, Akta Miasta Kraśnika, ks. 40, k. 109v).

⁴² Więcej o nim w J. Reychman, *Jezierski Stanisław Rajmund h. Nowina (1698–1782)*, „Polski Słownik Biograficzny” (dalej: PSB), t. 11, Wrocław 1964–65, s. 211.

⁴³ Ciekawe, że w pobliżu (Boiska) przebywał 21 października 1763 r. biskup ordynariusz krakowski Kajetan Sołtyk (AKMKr., „Index actorum episcopatum”, ks. III, k. 313). Niestety, nie zachowała się ani księga jego czynności pontyfikalnych, ani żadna z ksiąg prywatnych.

⁴⁴ D. Szulc, *Wizyty biskupa bakowskiego Stanisława Rajmunda Jezierskiego w Kraśniku w połowie XVIII w.*, „Pani Kraśnicka” 2011, nr 16, s. 24–28.

⁴⁵ Muzeum Klasztoru Ojców Dominikanów w Janowie Lubelskim, księga Bractwa Różańcowego (1660–1870), brak sygnatury, brak paginacji.

⁴⁶ J. Reychman, *Jezierski Stanisław Rajmund...*, PSB, t. 11, s. 211.

⁴⁷ S. Orzeł, *Dominikanie w Janowie Lubelskim w latach 1660–1864*, [w:] *Janów Lubelski 1640–2000*, red. Z. Baranowski, J. Łukaszewicz i B. Nazarewicz, wyd. II, Janów Lubelski 2010, s. 267; A. Szykuła-Żygalska, *Warsztat Karola Burzyńskiego – twórcy wyposażenia poddominikańskiego kościoła p.w. św. Jana Chrzciciela w Janowie*, „Janowskie Korzenie” 2012, nr 18, s. 20.

⁴⁸ Gaudencjusz (Gaudenty), żyjący w III/IV w., był męczennikiem z czasów Dioklecjana. Jego relikwie znajdują się obecnie w kościołach w Pułtusku, Koronowie, Jasionicy i Krakowie, w klasztorach Karmelitów „na Piasku”, św. św. Piotra i Pawła oraz św. Mikołaja (J. i M. Lempiccy, *Święci w Polsce i ich kult w świetle historii*, Kraków 2008, s. 1012). W czasie trwających od 303 do 311 r. represji antychrześcijańskich, w zachodniej części cesarstwa realizowanych przez tetrahów Dioklecjana – Maksymiana i Konstancjusza, wołał oddać życie za wiarę, aniżeli odstąpić od niej jak wielu innych, w tym biskupów (m.in. bp Rzymu i papież Marcei I), co doprowadziło do rozłamu w Kościele (R. Fischer-Wollpert, *Leksykon papieży*, Kraków 1990, s. 20; A. Krawczuk, *Poczci cesarzy rzymskich. Kalendarium Cesarstwa Rzymskiego*, Warszawa 2001, wyd. II, s. 506–507, 520, 533).

Serenego⁴⁹, Restytuta⁵⁰ i Bazylego, być może Aleksandryjskiego⁵¹. Dodać można, że Jezierskiemu w Modliborzycach prawdopodobnie nie towarzyszyło tak liczne otoczenie jak poprzednio Załuskiemu. Sufragana, którego jako pierwszy sam powołał, ze względu na niepewną sytuację polityczną bez wątpienia pozostawił w Bakoczy, zaś jego kancelaria oficjała nie miała charakteru ruchomego i zawsze pozostawała w Lublinie⁵².

Przypuszczać należy, że celem wizyty odbytej 22 czerwca 1777 r. w modliborzycznym kościele przez sufragana krakowskiego bp. Józefa Olechowskiego było nie tylko złożenie relikwii św. Stanisława Biskupa. Dla społeczności parafialnej musiało to być wydarzenie znaczące, skoro ten⁵³ był patronem kościoła. Możliwe to było dzięki zgodzie biskupa ordynariusza krakowskiego I. K. Sołtyka (tzw. *de*

⁴⁹ Właściwie nic o nim nie wiemy ponad to, że ok. 1050 r. jego relikwie znajdowały się w kościele w hiszpańskim Oviedo. Niewykluczone, że chodzi tu może o św. Serenę, przy czym dwie znane nam święte tego imienia są równe tajemnicze co Seran. Istnienie obu, z których jedna żyła w III/IV w., druga zaś przed 970 r., jest oparte jedynie na skromnych przekazach źródłowych, które nie dają nawet pewności, czy były w ogóle świętymi i męczennicami (*Księga imion i świętych*, opr. H. Fros i F. Sowa, t. I, Kraków 1997, s. 235, 239). Obecnie w Polsce brak jest relikwii Serana bądź którejś z Seren (zob. J. i M. Lempiccy, *op. cit.*, s. 744–745).

⁵⁰ Podobnie niewiele wiadomo o św. Restytucie, męczenniku rzymskim zamordowanym za panowania Dioklecjana, którego relikwie w połowie XII w. znalazły się w rzymskim kościele św. Andrzeja. W drugiej połowie IV w. biskupem Kartaginy był natomiast inny Restytut, którego męczeństwo nie może być jednak uznane za pewne. Nadto znamy Restytutę z Bizerty, męczennicę zm. w 304 r., której relikwie w V w. znalazły się na włoskiej wyspie Ischia, zaś w X w. sprowadzono je do Neapolu, gdzie ich obecność poświadczona jest jeszcze w późniejszym średniowieczu (*Księga imion i świętych*, s. 62–63). Obecnie w Polsce relikwie Restytuta z III w. znajdują się w kościołach św. Katarzyny w Radomiu, dokąd trafiły przywiezione z Rzymu w 1684 r. (zob. J. i M. Lempiccy, *op. cit.*, s. 324).

⁵¹ Relikwie świętych deponowanych zbiorowo i w tym samym czasie dobierano podług ustalonego uprzednio wspólnego kryterium. Te, które zdeponowano w 1763 r. w Modliborzycach, łączy to, że należały do świętych męczenników z czasów wczesnochrześcijańskich. Spośród świętych noszących imię Bazylego pozwala wykluczyć to św. Bazylego Wielkiego, który zmarł w pustelni w 390 r. (A. Sicari, *Księga wielkich świętych i założycieli*, Kielce 2006, s. 94) oraz innych, którzy zmarli w podobnych okolicznościach, jak Bazylego Młodszego czy Bazylego bp. Aix-en-Provence. Być może chodziło tu o św. Bazylidesa Aleksandryjskiego, gwardzistę prefekta Egiptu, który został święty nazajutrz po przyjęciu chrztu w 202 r. (J. Marecki, L. Rotter, *Jak czytać wizerunki świętych. Leksykon atrybutów i symboli hagiograficznych*, Kraków 2009, s. 104). Genetyczne *patricinium* jego greckiego imienia brzmi bowiem Bazyli (*Księga imion i świętych*, s. 379). Obecnie w Polsce nie są notowane relikwie żadnego św. Bazylego.

⁵² P. Hemperek, *Oficjalat okręgowy w Lublinie w XV–XVIII w.*, Lublin 1974, s. 111; por. *Dokument konsekracji kościoła szpitalnego św. Ducha w Kraśniku*, opr. S. Olczak, „Regionalista” 1995, nr 3, s. 43.

⁵³ Św. Stanisław ze Szczepanowa doczekał dość licznej literatury, zob. m.in. *Anonim* tzw. *Gall: Kronika Polska*, Wrocław 1965, s. 55–56, Wrocław 2003, s. 52–56; *Mistrz Wincentego Kronika Polska*, Warszawa 1974, s. 117–118; H. Łowmiański, *Król Bolesław II i biskup krakowski Stanisław. Dwie tendencje ustrojowe: jednowładcza i patrymonialna*, „Studia Historyczne”, R. 22, 1979, z. 2, s. 165–197; T. Grudziński, *Bolesław Śmiały – Szczodry i biskup Stanisław*, Warszawa 1982, s. 164–203; G. Labuda, *Św. Stanisław biskup krakowski, patron Polski*, Poznań 2000, s. 77–128.

speciali mandato, de/ex mandato episcopi lub *zezwozenie*)⁵⁴, ale także przekazania 19 czerwca indultu⁵⁵ prywatnej kaplicy leżącej nieopodal dworu w Wierchowiskach w parafii modliborzyczej, o którym wiemy, że wystawiony został w Krakowie⁵⁶, być może przez Sołtyka. Dodać można, że rodzina tego ostatniego posiadała od początku XVIII w. majątek w nieodległym Zaklikowie⁵⁷. Sołtyk urodził się w 1715 r. w pobliskich Chwałowicach, wykonał wiele czynności pontyfikalnych w tych okolicach (m.in. konsekracja kościoła w Świeciechowie w 1764 r.). Na cmentarzu w Modliborzycach znajduje się do dziś nagrobek Joanny z hr. Sołtyków Kochanowskiej (1779–1860). Nadto przypuszczać należy, że bp Olechowski mógł być obecny na odbytej 16 czerwca 1777 r. w kościele w Goraju kongregacji dekanalnej, gdzie prawdopodobnie przebywał także proboszcz z Modliborzyc ks. Andrzej Kiżlewicz⁵⁸. Nie wiemy natomiast, czy to on, czy może jeszcze ktoś inny (jak bp Lenczowski, o którym niżej) poświęcił nowy ołtarz pw. św. Judy Tadeusza, o którym wiemy jedynie, że istniał już w 1778 r. i ufundowany został przez właścicieli Modliborzyc Kaspra Borawskiego i Teofilę z Nahoreckich⁵⁹. Nie wiemy także, jakie relikwie miały spocząć w jego mensie. Jak wiadomo bowiem, za warunek konieczny funkcjonowania ołtarza i sprawowania przy nim liturgii uznawano założenie w nim tzw. *sepulcrum* – symbolicznego pochówku szczątków ciał świętych⁶⁰, a następnie jego konsekrowanie⁶¹.

Inaczej rzecz ma się z ewentualnymi odpustami przyznanymi kościołowi przy okazji deponowania w nim relikwii, co było zwyczajem często spotykanym. O ile

⁵⁴ Por. S. Librowski, *Wizytacje diecezji wrocławskiej*, t. I, cz. 1, Lublin 1964, s. 67; *Dokument konsekracji kościoła szpitalnego Św. Ducha w Kraśniku*, s. 43; A. Łosowska, *Kancelaria biskupa przemyskiego Jana z Targowisk (1486–1492)*, [w:] *Urzędy państwowe, organy samorządowe i kościelne oraz ich kancelarie na polsko-ruskim pograniczu kulturowym i etnicznym w okresie od XV do XIX w.*, red. H. Gmiterek i J. Losowski, Kraków 2010, s. 452, 463.

⁵⁵ Zezwolenie, łaska, dyspensa, akt kompetentnego przełożonego kościelnego zwalniającego od zachowania określonego obowiązku wyznaczonego przez prawo, wydany w formie reskryptu (E. Wilemska, *Indult*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. VII, Lublin 1997, s. 146; *Wizytacje generalne parafii unickich w województwie kijowskim i braclawskim po 1782 roku*, opr. i wyd. M. Radwan, Lublin 2004, s. 904).

⁵⁶ Zob. D. Szulc, *Zabudowania parafii św. Stanisława Biskupa w Modliborzycach...*, ABMK, t. 94, s. 326.

⁵⁷ H. Gmiterek, *Kartki z dziejów Zaklikowa w XVII–XVIII wieku*, [w:] *Na pograniczu kultur, języków i tradycji. Prace ofiarowane Profesorowi Doktorowi Ryszardowi Szczygłowi w sześćdziesiątą rocznicę urodzin*, red. M. Mądzik i A. Witusik, Lublin 2004, s. 180–184.

⁵⁸ Archiwum Parafialne w Modliborzycach (dalej: APM), „Liber Natorum 1753–1798”, s. 15; Archiwum Parafialne w Kraśniku, „Liber Mortuorum 1748–1773”, brak paginacji.

⁵⁹ APL, Akta miasta Modliborzyc (dalej: AMM), sygn. 2, s. 43.

⁶⁰ Por. D. Szulc, E. Zielińska, *Depozyt znaleziony w ołtarzu kościoła Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Kraśniku*, [w:] *Między tekstem a znakiem. Prace ofiarowane Profesor Barbarze Trelińskiej w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. A. Jaworska i S. Górzyński, Warszawa 2013, s. 233–234.

⁶¹ Por. AKMK, AV 6, s. 727 (ołtarz św. Antoniego w kościele w Janowcu w dekanacie soleckim; 1721).

bowiem wizytacja kościoła z 1781 r. wprost stwierdza, że „odpustów żadnych nie masz”, o tyle już w protokole wizytacyjnym bp. lubelskiego Wojciecha Leszczycki-Skarszewskiego z 1806 r. opis relikwii zdeponowanych w świątyni w Modliborzycach znalazł się w części protokołu poświęconej odpustom nadanym kościołowi (*de reliquiis et indulgentijs*). Jest to zrozumiałe, zważywszy na fakt, że już przynajmniej od XIV w. zdeponowaniu relikwii i poświęceniu kościoła czy ołtarza towarzyszyło nadanie przez biskupa miejsca odpustu (zazwyczaj 40-dniowego)⁶². Wspomniany protokół informuje nas o odpustach nadanych jeszcze w 1776 r.⁶³, może przy okazji konsekracji przez sufragana krakowskiego i archidiacona sandomierskiego bp. Jana Kantego Lenczowskiego nowych dzwonów⁶⁴.

Przypuszczać należy, że opisywane relikwie złożono w murowanych mensach⁶⁵ ołtarza głównego i ołtarzy bocznych, których łącznie było 10⁶⁶, przy czym niewykluczone, że relikwie Krzyża Świętego złożono przy istniejącym przynajmniej od 1781 r. ołtarzu Pana Jezusa w kaplicy Bractwa Różańcowego⁶⁷. Relikwie Krzyża Świętego w kościele klasztorным w sąsiednim Janowie także umieszczono na ołtarzu Bractwa Różańcowego⁶⁸. W okresie staropolskim bractwa religijne uczestniczyły i pomagały w organizacji uroczystości w Wielki Piątek, szczególnie odwiedzano Grób Pański w kościele⁶⁹. Nie wiemy natomiast, w jakim dokładnie relikwiarzu umieszczono je – w pobliskim (odległym o 17 km) kościele klasztorным Kanoników Regularnych w Kraśniku w 1801 r. relikwie Krzyża Świętego znajdowały się w srebrnej, pozłacanej i wysadzanej drogimi kamieniami puszcze⁷⁰. W Janowie „kosztów nie mało na robili się na oprawę Drzewa Chrystusowego” (25 VI 1750)⁷¹. Zaznaczyć należy, że wizytator z 1781 r., prepozyt szaniecki Antoni Franciszek Dunin-Kozicki, zalecał wówczas usunięcie z kościoła w Modliborzycach 5 ołtarzy, a dla pozostałych zakup nowych portatyli⁷². Ciekawe, że liczba

⁶² Zob. W. Szymborski, *Odpusty w Polsce średniowiecznej*, Kraków 2011, s. 123.

⁶³ APM, „Liber Natorum 1753–1798”, s. 16.

⁶⁴ D. Szulc, *Zabudowania parafii św. Stanisława Biskupa w Modliborzycach...*, s. 325.

⁶⁵ Łac. *mensa itineraria* – kamienna czworoboczna płyta, będąca ołtarzem przenośnym, nazywana także portatylem. Symbolizuje stół, przy którym w wieczór wielkoczwartkowy Jezus spożywał ucztę z uczniami. Konsekrowana przez biskupa mensa posiada wgłębienie na relikwie świętych oraz przedmioty liturgiczne. Może pełnić rolę tabernakulum (*Mensa*, [w:] *Wyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio kauno dekanato vizitacija...*, s. 873).

⁶⁶ AAL, Rep 60 A 105, s. 557–558, 571.

⁶⁷ Por. *ibid.*, s. 571. Wiemy jednak o istnieniu w kościele w 1772 r. ołtarza Matki Najświętszej Różańcowej (APL, AMM, sygn. 2, s. 57).

⁶⁸ Muzeum Klasztoru Ojców Dominikanów w Janowie Lubelskim (dalej: MKOD), Księga Bractwa..., brak paginacji.

⁶⁹ M. Surdacki, *Edukacja i opieka społeczna w Urzędowie XV–XVIII w.*, Lublin 2004, s. 148.

⁷⁰ AAL, Rep. 60 A 186, s. 167.

⁷¹ MKOD, Księga Bractwa..., brak paginacji.

⁷² Biblioteka Metropolitalnego Seminarium Duchownego w Lublinie, ks. J. Bazylak, *Zarys historii parafii Modliborzyce*, Janów Lubelski 1964, mps, s. 32.

tych ołtarzy, które miały pozostać i którym towarzyszyły w większości mensy z portatyłami, być może pozwalającymi na przechowywanie relikwii, odpowiadała liczbie relikwii złożonych w 1751 i 1763 r., gdyż wiadomo, że już 30 stycznia 1778 r. biskup Lenczewski wydał zgodę na przerobienie jednej z monstrancji z kościoła na pacyfikał, a więc rodzaj relikwiarza do przechowywania relikwii św. Stanisława⁷³ i Krzyża Świętego⁷⁴. Nie wiemy, jak dokładnie wyglądał, jednak przypuszczać należy, że pozbawiony był szerokiej stopy, a jego wysokość wynosiła nie więcej niż 30–40 cm, gdyż umożliwiało to jego łatwe podniesienie i użycie podczas uroczystej celebry⁷⁵. W Kraśniku do jednego z obowiązków podskarbich Bractwa Różańcowego (29 VII 1759) należało „dogłądanie mszy S. Relikwiarzowej po każdej niedzieli brackiej [...] Z wystawieniem krzyża [pacyfikału? – D. Sz.]”⁷⁶. Zbliżone relikwiarze o kształcie krzyża (tzw. enkolpiony-pekto-rały), tyle że jeszcze mniejsze, przeznaczone nawet do codziennego użytku przez ogół ludności z terenu diecezji krakowskiej, znamy już co najmniej z XI–XII w.⁷⁷. Wnioskować można, że zachowano dotychczasowy kształt monstrancji, dostosowując ją jedynie do zdeponowania z niej relikwii. Być może jednak jakiś czas potem pacyfikał ten zamieniono na nowy, w kształcie krzyża, skoro w nocy z 22 na 23 października 1806 r. skradziono z kościoła „Krzyż z kompozycyi posrebrzany w którym relikwie S. Stanisława Biskupa Męczennika zjedey strony z drugiey zaś Drzewa Świętego”. Wskazuje to ponadto na przeniesienie do tego pacyfikału relikwii Krzyża Świętego. Po kradzieży z 1806 r. prawdopodobnie nie odzyskano już ani pacyfikału, ani „zamkniętych” (*inclusit*)⁷⁸ w nim relikwii⁷⁹, choć miasto

⁷³ AAL, Rep 60 A 105, s. 559.

⁷⁴ A. Bochniak, J. Bagaczewski, *Relikwiarz Krzyża Świętego w katedrze sandomierskiej*, „Prace Komisji Historii Sztuki PAU”, t. 7, 1937–1938, s. 5.

⁷⁵ *Ibid.*, s. 4.

⁷⁶ Archiwum Parafialne w Kraśniku, Księga Bractwa Różańcowego, brak sygnatury, s. 114.

⁷⁷ M. Piotrowski, M. Kępka, M. Żuchowska, *Wybrane wczesnośredniowieczne zabytki archeologiczne z pogranicza polsko-ruskiego na Lubelszczyźnie*, [w:] *Pogranicze polsko-ruskie we wczesnym średniowieczu na Lubelszczyźnie*, red. E. Banasiewicz-Szykuła, Lublin 2009, s. 126.

⁷⁸ Tak zwyczajowo określano złożenie relikwii w mensie ołtarzowej (por. R. Karpińska, *Co wiesz o miejscu, do którego przychodzisz w każdą niedzielę*, cz. 12, „Pani Kraśnicka” 2011, nr 16, s. 36).

⁷⁹ BCz., rkps 185, nr 4. Późniejsze protokoły wizytacji duszpasterskich parafii prawdopodobnie nie zachowały się, a przynajmniej brak ich w Archiwum Archidiecezjalnym Lubelskim. Niestety, część akt przedwojennego Archiwum Historycznego Diecezji lubelskiej zaginęła bezpowrotnie podczas II wojny światowej, gdy jego zasób został częściowo przeniesiony przez Niemców do Krakowa, częściowo zniszczony, przeniesiony do Archiwum Państwowego lub złożony w jednym z pomieszczeń kościoła powizytkowskiego (M. Zahajkiewicz, *op. cit.*, s. 80). Część akt mogła ulec zniszczeniu lub zaginąć także niedługo po 1904 r., w efekcie nieodpowiedzialnych działań podejmowanych przez kolejnych wizytatorów i notariuszy kurialnych, czego liczne przykłady znamy z całego kraju (por. S. Librowski, *Repertorium akt wizytacji kanonicznych dawnej Archidiecezji Gnieźnieńskiej*, cz. 1, z. 1, ABMK, t. 28, 1974, s. 51–52).

prawdopodobnie utrzymywało wówczas policjanta⁸⁰. Do podobnych kradzieży w regionie dochodziło już poprzednio, skoro 28 lipca 1796 r. cyrkularz józefowski baron Tachs przesłał do proboszcza i władz miejskich Modliborzyc komunikat o precjozach skradzionych z kościołów leżących w granicach jego cyrkułu, wśród których znalazła się także jakaś monstrancja, choć nie wiemy, z której dokładnie świątyni pochodziła⁸¹. Niestety, akta urzędu cyrkularnego lubelskiego, któremu w latach 1803–1809 podlegały administracyjnie Modliborzycy⁸², zachowały się szczątkowo i nie zawierają zawiadomienia, jakie w końcu 1806 r. wydał zapewne miejscowy cyrkularz w sprawie poszukiwania paramentów skradzionych z interesującego nas kościoła⁸³.

Brak jest niestety niebudzących wątpliwości argumentów potwierdzających związek między liczbą ołtarzy w kościele po 1781 r. a liczbą relikwii zdeponowanych w 1751 i 1763 r. Oznaczałoby to jednocześnie (o czym brak informacji w protokole wizyty), że Kozicki polecił otworzyć ewentualne mensy ołtarzowe w celu stwierdzenia ich zawartości przed podjęciem decyzji o usunięciu całych ołtarzy czy zamianie starych portatyli na nowe. Weryfikacja tych przypuszczeń poszerzy naszą wiedzę na temat szczegółów deponowania relikwii w kościołach oraz przeprowadzania wizytacji tych ostatnich w okresie staropolskim. W każdym razie otwarcie mens ołtarzowych nakazali wizytatorzy w kościele w Ptaszkowej w 1608 r.⁸⁴. Podobna sytuacja miała prawdopodobnie miejsce także przed poważną renowacją ołtarzy w kościele w Janowcu nad Wisłą, która odbyła się zapewne w 1721 r.⁸⁵. W każdym razie kilka lat temu podczas konserwacji ołtarza

⁸⁰ Zob. APL, AMM, sygn. 6, s. 21–26.

⁸¹ APL, AMM, sygn. 5, s. 188. Innej kradzieży, na znaczną kwotę, dokonano w 1799 r. w kościele w Bychawie (zob. *ibid.*, s. 395).

⁸² W. Szymanek, *Z dziejów powiatu janowskiego i kraśnickiego w latach 1474–1975*, Kraśnik 2003, s. 16–17.

⁸³ SEZAM, Archiwum Państwowe w Lublinie, C.K. Urząd Cyrkularny Lubelski, <http://www.szukajwarchiwach.pl/35/21/2#tabJednostki> (dostęp: 5.04.2013).

⁸⁴ H. Małkiewiczówna, *O gotyckich tryptykach z kościoła w Ptaszkowej*, [w:] *Artifex doctus. Studia ofiarowane Profesorowi Jerzemu Gadomskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, t. 2, red. W. Bałus, W. Walanus, M. Walczak, Kraków 2007, s. 86–87.

⁸⁵ Ciekawe są uwagi wizytatora na temat ówczesnego stanu wszystkich ołtarzy w tym kościele. Nie tylko nie pozostawiają wątpliwości co do tego, że były one remontowane, ale przede wszystkim zauważalna jest nieobecność w ich retabulach licznych relikwii, m.in. św. Marcina. Za to znajdowały się one w dwóch złożonych w zakrystii (zob. AKMK, AV 43, s. 727–729). Biorąc pod uwagę, że obecność relikwii w retabulach ołtarzowych była niezbędna dla odprawiania przy nich liturgii, wydaje się, że relikwie te musiały się w nich znajdować poprzednio, a jedynie na czas generalnego remontu przeniesiono je do odpowiednich pojemników, nawet nie do monstrancji czy pacyfikału, które można by ustawić na ołtarzach (na ten temat więcej czyt. m.in. J. Golonka, *Królewsko-kanclerska fundacja hebanowo-srebrnego ołtarza*, [w:] *Jasnogórski ołtarz Królowej Polski*, red. J. Golonka, Częstochowa 1991, s. 221–222 oraz il. 1–3 (s. 223–225); idem, *Ołtarz Jasnogórskiej Bogurodzicy. Treści ideowe oraz artystyczne kaplicy i retabulum*, Jasna Góra w Częstochowie 1996, s. 36 i il. 20 (s. 38); A. Barciak, *Cynowa, piętnastowieczna ampulka ze Starej Wsi*, [w:] *E scientia*

głównego w Modliborzycach nie natrafiono na ślady jakiegokolwiek depozytu relikwii⁸⁶.

THE RELICS FROM THE CHURCH OF SAINT STANISŁAW THE BISHOP IN MODLIBORZYCE FROM THE SECOND HALF OF THE 18TH CENTURY AND THE CIRCUMSTANCES OF THEIR BAILMENT

This article brings forward a problem of circumstances in which the relics were acquired by the parish churches in the modern times, using as an example a parish church in Modliborzyce, in the official deanery of the Cracow diocese in the second half of the 18th century. This church, being founded only in the middle of the 17th century, obtained its relics, of Saint Justin, rather quickly. It took place in 1668, during the consecration of the church by the Cracow suffragan bishop, Mikołaj Oborski. In the second half of the 18th century, the church in Modliborzyce got enriched by further 3 relics- of the Holy Cross and of the old-Christian martyrs. Only in one case, in 1751, the relics were laid down by the Cracow ordinary. In the rest of the cases, it was done by the bishop of Bacău (Moldavia) and the Cracow suffragan. It was usually taking place during their visits they paid in Modliborzyce, even though the city was not the final destination of their journeys. Therefore, the relics were left there when the opportunity arose. Only in 1751 the bishop Andrzej Załuski came to Modliborzyce in order to take part in a deanery congregation.

et amicitia. Studia poświęcone profesorowi Edwardowi Potkowskiemu w sześćdziesięciopięciolate urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej, s. 33; J. Kostowski, *Późnogołęckie nastawy ołtarzowe przypisane pracowni Mistrza Ołtarza z Gościszowa. Kilka uwag i spostrzeżeń na marginesie monografii warsztatu*, [w:] *Ecclesia–Cultura–Potestas. Studia z dziejów kultury i społeczeństwa. Księga ofiarowana Siostrze Profesor Urszuli Borkowskiej OSU*, red. P. Kras, A. Januszek, A. Nalewajek i W. Polak, Kraków 2006, s. 797–814; M. Starnawska, *Świętych życie po życiu. Relikwie w kulturze religijnej na ziemiach polskich w średniowieczu*, Warszawa 2008, s. 249–251.

⁸⁶ Por. E. Graboś, *Renowacja głównego ołtarza*, „Rola” 2002, nr 1, s. 4.